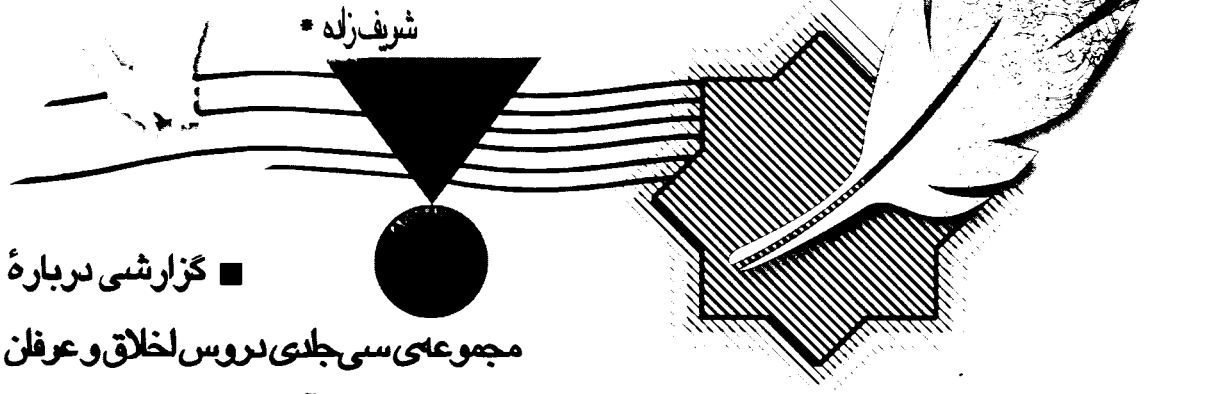

سیر و سلوک و اخلاق الهی

■ گزارشی درباره

مجموعه‌ی سی‌جلدی دروس اخلاق و عرفان

استاد آیت الله مجتبی‌ی تهرانی

دانشمندان فرزانه و اندیشه‌وران فرهیخته این آب و خاک، در طول زندگانی بالنده خویش، لحظه‌ای از تکاپو در مسیر اشاعه معارف و نشر حقایق باز نایستاده، آموخته‌های گرانبهای عمر پربار و آمیخته با جهد و کوشش خود را برای هدایت آدمیان و رهایی ایشان از گمراهی، به گفتار کشیده، و زلال دانش و صافی بینش را به کام تشنه حق جویان سرازیر ساخته‌اند؛ چه رنج‌ها که در این راه نکشیده، و چه سختی‌ها که به جان نخریده‌اند. ایشان به نیکی دریافته‌اند که ارزش دانش، نخست به رشد و کمال جویای آن، سپس به اكمال و ارشاد دیگران است و دانش بی‌رشد و ارشاد را هیچ بهایی نیست؛ از این رو با دریافت حقایق، کمر همت به نشر معارف بسته و به تربیت و تعلیم بنی‌آدم پرداخته‌اند. همچون پیام‌آوران الهی، خود را به پرورش نفوس و آموزش عقول، موظف دانسته و در این راه، از جان مایه گذاشته‌اند؛ چراکه آوای: «إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ» را به گوش جان شنیده‌اند.

استاد فرزانه، حضرت آیت‌الله حاج آقا مجتبی‌ی تهرانی - دام‌ظله - از جمله فرهیختگان انگشت‌شماری است که سال‌های بسیار از عمر گرانبختیم خویش را صرف نشر معارف اخلاقی و گسترش حقایق عرفانی کرده است. چه بسیار مشتاقانی که از ظرف گهربار وجود استاد بهره‌مند

شده و در خیل ارادتمندان او قرار گرفته و برگرد شمع وجودش حلقه زده‌اند. شاگردان محضر تابناکش بر سر خوان مبارک او، جان را به لقمه‌های نور خداوندی اطعام کرده و شوری گرفته و بر سبیل رشد، گام برداشته‌اند. وجود فرازمند و پربرکت استاد، به کوهسارانی می‌ماند که بر دامنه‌های نشاط‌انگیز و طراوت‌خیز آن، چشمه‌ساران زلالی جریان دارد که شریعه انبوه دل‌های تشنه معرفت و آبشخور خیل جان‌های شیفته و شایق سلوک الهی است. استاد در محضر مصلح قرن، احیاگر فرهنگ دینی، فقیه، حکیم و عارف بلندمرتبه، حضرت امام خمینی ره پرورش یافته، و از سر حقیقت آن وجود تابناک و آن نور خداوندی، بهره‌ها برده است. وی از موارث ملکوتی آن بزرگوار و از ساقه‌های آن طوبای طیبه به شمار می‌رود که بر اثر الفت بسیار با حضرتش، در شخصیت فقهی، اخلاقی و عرفانی او فانی شده است و همان‌گونه که آن وارث پیامبران و نایب امامان، انسان کامل را کسی می‌دانست که هر سه بُعد «عقلانی»، «نفسانی» و «جسمانی» وجود خویش را با لقمه‌های نورانی «حکمت»، «عرفان» و «فقه» تغذیه کند،

■. محقق و نویسنده.

□ تاریخ تأیید: ۸۱/۵/۷

□ تاریخ دریافت: ۸۱/۴/۲۴

استاد گرانقدر ما نیز وجود خود را با هر سه غذای پاک، تغذیه کرده و از گفتار آسمانی و کردار لاهوتی پاکان و معصومان علیهم السلام در هر سه زمینه بهره‌ها برده است. آیت‌الله تهرانی، همانند فیلسوفان و عارفان و فقیهان محض، فقط به تقویت یک بُعد هستی خویش نپرداخت تا از مسیر کمال مطلوب فاصله گیرد؛ بلکه کمال را همان‌گونه که استاد بزرگش تعلیم فرمود، در پروراندن تمام ابعاد وجودی‌اش دانست، و صد البته که مرتبان بزرگ بشر و انسان‌های کامل، غذای لازم و کافی را برای رشد و کمال انسان فراهم دیده و در اختیار او گذاشته‌اند. چه بسیار احکام و تکالیف که برای به حرکت درآوردن درست جسم بشر وضع فرمودند که دانشمندان کوشیدند آن‌ها را در قالب دانشی چون «فقه» بنگارند و چه فراوان آموزه‌ها که برای تهذیب و پاک‌ساختن نفس بشری از آلودگی‌ها آموختند و معارفی که راه اندیشه در حقیقت جهان و جهانیان و شناخت آفریدگارش را برای عقل انسان ترسیم کرده است. این همه با همدیگر مایه دست‌یافتن انسان به چیزی است که شایستگی‌اش را دارد و آن‌گاه که به دست بشر، از هم گسسته و جدا شوند و به برخی اعتنا، و برخی کنار گذاشته شود، کمال مطلوب دست‌نیافتنی خواهد شد.

سال‌ها است که کرسی دروس فقه و اصول استاد، رکن رکین سطوح عالی حوزه علمیه تهران و مجمع فضلالی مجدّد و مستعدّ ام‌القرای انقلاب اسلامی است. استاد، نزدیک به سی سال است که مجلس درس و محفل انسی داشته، به تربیت قرآنی، اخلاقی، سلوکی و فقهی شیفتگان کمال می‌پردازد. دروس پربار و عمیق استاد، حاکی از تسلط و تبخّر او بر آموزه‌های کتاب و سنت، و نشان‌دهنده دقت وافر و قوت باهرش در ارجاع مسائل به این دو سرچشمه نور است.

پرداختن به فروع و ظرایف گوناگون اخلاقی، خود نشانی گویا بر باریک بینی و موشکافی وی در زوایای اخلاقی انسان است. رسیدگی به موضوعات مختلف سلوکی نیز حکایت از آشنایی شایان توجه استاد به لطایف روح و روان بشر دارد. آرای خاصّ و بکر حضرتش، دالّ بر قدرت ابتکار و خلاقیّت ذهن او، و زهد و پارسایی‌اش گویای باطن مبرا از هوای او است. اگرچه توجه به نگارش کتاب‌های اخلاقی در میان دانشمندان مسلمان در ۱۴ قرن حیات اسلام ناچیز بوده است، استاد را می‌توان از جمله پیشگامان جدی عصر حاضر در نشر معارف اخلاقی دانست. درس‌های اخلاقی و سلوکی او را می‌توان در قالب

مجله‌های پر حجم بسیار نگاشت که نشان‌دهنده چیرگی‌اش بر میراث اخلاقی و سلوکی گذشتگان است؛ از این رو به حقّ می‌توان آیت‌الله تهرانی را احیاکننده دانش اخلاق اسلامی در عصر حاضر دانست. اگر ابن مسکویه، غزالی، محقق طوسی، فیض کاشانی، مولا محمد مهدی نراقی و مولا احمد نراقی، هر کدام در دانش اخلاق آثاری گرانسنگ چون طهارة الاعراق، احیاء علوم الدین، اخلاق ناصری، المحجة البيضاء، جامع السعادات و معراج السعاده را پدید آوردند، استاد، موضوعاتی به مراتب گسترده‌تر را با استندهای فراوان به کتاب و سنت، به بحث کشیده و رنگ و بوی قرآنی و روایی به آن‌ها بخشیده است. دامنه مباحث او، همه موضوعات اخلاقی مورد بحث در کتاب‌های اخلاق را دربر می‌گیرد و شمه قدرتمند فقهی استاد از مباحث اخلاقی و سلوکی او، دانش کاملاً مستندی ساخته است که با استحکام فتاوی فقهی برابری می‌کند.

نکته مهم دیگر، شیوه سیر استاد در پرداختن به مباحث اخلاقی و عرفانی است. او دقایق سلوک عرفانی و معارف حقه الهی را پس از دوره‌های اخلاقی به شاگردان خویش تعلیم فرموده که حاکی از دقت نظرش به ظرفیت مخاطبان در امر خطیر تربیت سلوکی است. ظرف وجودی غالب انسان‌ها در آغاز راه، آمادگی اتخاذ معارف عمیق عرفانی را نداشته، می‌باید با آموزه‌های اخلاقی، به وسعت قابل توجهی دست یابد تا پس از آن بتواند در اقیانوس معارف حقه الهی غواصی کند. چه بسیار افرادی که بدون توجه به این نکته ظریف با افکندن خویش در دریای مواج سلوک، در گرداب توهمات گرفتار آمده‌اند و توان رهیدن از آن را ندارند. استاد از آن‌جا که درس آموخته مکتب پیامبران و اولیای معصوم علیهم السلام است، به خوبی این مطلب را آموخته که «نَحْنُ مَعَاشِرُ الْأَنْبِيَاءِ أُمِرْنَا أَنْ نُكَلِّمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ». از آن‌جا که وظیفه انبیا، تربیت بشر بوده و تربیت همکاری بس دشوار است که با لحاظ ظرفیت افراد، امکان می‌یابد نمی‌توان برای همه افراد بشر، نسخه واحدی پیچید و همه را یک‌سان آموخت؛ بلکه باید به تفاوت افراد در اندازه پذیرش معارف، توجه کرد.

تربیت سلوکی، زمانی میسر و مفید خواهد بود که ظرف وجودی انسان آماده پذیرش آن باشد و این آمادگی، زمانی پدید می‌آید که انسان، روح خویش را به زیبایی‌های اخلاق مزین، و از زشتی‌های آن منزّه سازد.

استاد در دور اول از مباحث سلوکی‌اش، به سیاق و ترتیب کتاب اوصاف الاشراف محقق طوسی نظر داشته و

منازل و مراتب سلوک را بر اساس آن تدریس فرموده است و در دور دوم، به ترتیب خواجه عبدالله انصاری در کتاب منازل السائرین توجه کرده و بسیاری از منازل سیر و سلوک را تدریس فرموده است. مباحث وی در باقیمانده منازل، همچنان ادامه دارد. ترتیب مباحث اخلاقی استاد، برگرفته از ترتیب شایع و معمول در کتاب‌های اخلاقی مانند جامع السعادات مولا محمد مهدی نراقی است. مباحث از جایگاه علم اخلاق و مقدمات آن آغاز و در قوای درونی و رذایل و فضایل هر کدام ادامه می‌یابد.

این مباحث، در دست تدوین و بازنویسی، و تکمیل و تعلیقه‌نگاری است.

درس‌های اخلاق در ۱۳ جلد کتاب پر حجم منتشر خواهد شد که ۲ جلد آن، با عنوان آفات زبان به زودی در اختیار مشتاقان قرار خواهد گرفت؛ ان شاء الله.

درس‌های سلوکی نیز در ۷ جلد ضخیم و درس‌های تفسیر در ۱۰ جلد به بازار علم و معرفت عرضه خواهد شد؛ ان شاء الله.

درس‌ها در مراحل گوناگون تدوین ابتدایی و نهایی، بازنگری علمی و ادبی، مرجع‌یابی و سرانجام، ویرایش آماده شده است و با فهرست‌بندی‌های مناسب و نمایه‌های گوناگون تکمیل خواهد شد.

هم‌اکنون بیش از ۶۰ تدوین‌کننده در مراحل گوناگون به تدوین مباحث استاد اشتغال دارند و بیش از ۱۶۰۰ درس از دروس معظم له، مراحل تدوین را پشت‌سر گذاشته و بیش از ۱۰۰ درس، آماده چاپ و انتشار شده است.

